

PÉTERVÁRI MÁTÉ*

Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztása járási szinten**

I. A közigazgatás modernizálásának egyik eleme

A kiegyezést követően folytathatta a kormányzat az áprilisi törvények alapján a modern államszervezet kiépítését Magyarországon. E munkálatok során fontos kérdés volt, hogy miképpen szervezzék át a rendi kori közigazgatási szervezetet, mivel az októberi diploma által helyreállított végrehajtási szervekre vonatkozóan kevés támpontot nyújtott az 1848:XVI. tc. és az 1848:XXIII. tc.¹ A vármegyék és a szabad királyi városok modernizálása szorosan összefüggött a törvénykezési szervezettel, mivel a középfokú közigazgatási egységek bíraskodási tevékenységet is végeztek. A vidéki bírói fórumok közül a legtöbb ítélkezési hatáskör a vármegyei törvényszékeknél összpontosult. A 19. századi korszerű adminisztrációnak azonban jelentős követelménye volt a közigazgatás és az igazságszolgáltatás elválasztása.² Récsi Emil, a neoabszolutizmus korszakának kiemel-

* tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék

** A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Államtudományi Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszerzői Egyetem felkérésére készült.

¹ MEZEY BARNA: *Államosítás és autonómia. Centralizáció és önkormányzatiság a XIX. század második felében*. In: Gergely Jenő (szerk.): *Autonómiák Magyarországon 1848-1998*. ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest, 2004. 15. p.; STIPTA ISTVÁN: *Az első polgári kori vármegyetörvény (1848:XVI. tc.)*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. 1992/5. 3. p.; TAKÁCS IMRE: *A járási tanácsok feladatai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 28. p.; ANTAL TAMÁS: *A közigazgatás és a bíraskodás újjászervezése Debrecenben 1867-ben*. In: Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. XXVIII. k. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen, 2001. 95. p.; ANTAL TAMÁS: *A debreceni népképviselői közgyűlés (1848–1867). Az 1848: XXIII. tc. végrehajtása Debrecenben*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica. 2005/1. 8. p.; KAJTÁR ISTVÁN: *Magyar városi önkormányzatok (1848–1918)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 47–68. pp.; VARGA NORBERT: *A közigazgatási reform és a helyi politika viszonya Debrecenben és Szegeden (1870–1872)*. Debreceni Szemle. 2007/4. 466. p.; VARGA NORBERT: *The emergence of bourgeois public administration in hungarian cities (1843–1867)*. In: Ioana Magos – Monica Stoian (szerk.): *European Legal Studies and Research*. II. k. Wolters Kluwer, Timisoara, 2010. 854. p.

² MAGYARY ZOLTÁN: *Magyar közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 43–44. pp.; KONCZ IBOLYA KATALIN: *A hatalommegosztás kérdése a polgári Magyarországon*. Miskolci Jogi Szemle. 2017/Különszám. 90. p.

kedő -igaz, sokat bíralt - közigazgatási szakírója,³ *A közigazgatási törvénytudomány kézikönyve* című 1854-ben megjelent művében a neoabszolutizmus államszervezetének bemutatása kapcsán vázolta erről vallott nézeteit. E kérdést két szempontból tartotta vizsgálhatónak: elsődlegesen a két hatalmi ághoz tartozó ügyek egymástól független elbírálását vélte kívánatosnak, a szervezeti elkülönítésüket ehhez képest másodrangú követelményként jelenítette meg.⁴ Ez minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a könyv megjelenése előtt hatályba lépő rendeletek ismételten a szolgabírói hivatalokhoz utalták az alsó középszintű közigazgatási és törvénykezési hatásköröket.⁵

Az októberi diplomát követően a közigazgatási és az igazságszolgáltatási szervezet átszervezése ismételten fontos közéleti kérdésként került napirendre. Úgy vélték, hogy szükséges lenne a modern államszervezet, hatalmi ágak elválasztására vonatkozó alapelvét konzekvensen, minden szinten megvalósítani. Igazságügyi államtitkárként Csemegi Károly, aki a későbbi 1869:IV. tc. megfogalmazója volt,⁶ már 1862-ben született tanulmányában hangsúlyozta a két hatalmi ág személyi elkülönítésének fontosságát, amely biztosította volna a kellő szakértelem megszerzésének lehetőségét a hivatal betöltői számára.⁷ A kiegyezést követően kialakult a politikai kompromisszum arra nézve, hogy a modern államszervezet kialakításához feltétlenül szükséges az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztása.⁸ Ennek módjáról azonban megoszlottak a vélemények. A kormánypártiak a kinevezési elvet preferálták, amely a központi kormányzat jogosultsága lett volna.⁹ Az ellenzékiek viszont a választás elvét kívánták meghonosítani a bírák esetében is, viszont köztük is megoszlottak a vélemények annak kapcsán, hogy ki gyakorolhatja a választási jogosultságot.¹⁰ A törésvonalak azonban egyértelműen nem húzhatóak meg e kérdésben azáltal, hogy a kormánypárti vagy az ellenzéki gondolkodók azonos módon vélekedtek volna egyes kérdésekben, ugyanis a Deák-párti Szentkirályi Móric a vármegyei szervezetrendszerhez igazította volna továbbra is az igazságszolgáltatást,¹¹ sőt a választási elv megőrzése mellett kardoskodott.¹²

³ KOI GYULA: *Évszázadok mezsgyéjén: négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 69.

⁴ RÉCSI EMIL: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve, az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra*. I. k. Heckenast Gusztáv. Pest, 1854. 22–27. pp.

⁵ PAPP LÁSZLÓ: *A rendes bírósági szervezet Magyarországon 1849–1861 között*. Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica. 2014/1. 166. p.

⁶ EDVI ILLÉS KÁROLY: *Csemegi Károly élete és kora*. In: Edvi Illés Károly-Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. I. k. Franklin. Budapest, 1904. VIII.; XVI. p.

⁷ CSEMEGI KÁROLY: *Közigazgatás és törvénykezés*. In: Edvi Illés Károly-Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. I. k. Franklin. Budapest, 1904. 96–98. pp.

⁸ TRÁVNIK ANTAL: *Bírósági szervezés hazánkban*. Jogtudományi Közlöny. 1868/3. 21. p.; RUSZOLY JÓZSEF: *A népképviselői önkormányzat szegedi történetéhez (1848–1871)*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica. 1982/4. 51. p.; *A Magyar Ujság röpirata. A megyék és városok rendezéséről, tekintettel Tisza Kálmán, Kovách László és Szentkirályi Mór e tárgyú röpirataira*. Noséda Nyomda. Pest, 1868. VI–20. p.; SZENTKIRÁLYI MÓRICZ: *Eszmetöredékek a vármegyék rendezéséről*. Budapesti Szemle. Pest, 1867. 50. p.

⁹ KECSKEMÉTHY AURÉL: *Parlamentari alkotmány és vármegyei reactio*. Ráth Mór. Pest, 1867. 69–70. pp.; RUSZOLY 1982, 51. p.

¹⁰ *A Magyar Ujság röpirata* 1868, VI–24–VI–25. p.; TISZA KÁLMÁN: *Parlamentari felelős kormány és megyei rendszer*. Ráth Mór. Pest, 1865. 33. p.

¹¹ SZENTKIRÁLYI 1867, 72–77. pp.

¹² SZENTKIRÁLYI 1867, 46–48. pp.

A közigazgatás és az igazságszolgáltatás elválasztását végül az országgyűlés a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:IV. tc.-ben mondta ki.¹³ A törvény megalkotásában kulcsszerepet vállalt Horvát Boldizsár az Andrássy-kormány igazságügyminisztere,¹⁴ aki a modern állam megteremtésének egyik fontos követelményének tartotta a két hatalmi ág elválasztását. A jogszabály értelmében a bírák királyi kinevezéssel nyerték el tisztségüket az igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett, így a vármegyék véglegesen elvesztették hatáskörüket a bírák megválasztására. A két hatalmi ág elválasztása kapcsán azonban ezen kívül a törvény szüksézáva csupán az alapelvet rögzítette, annak gyakorlati megvalósítását nem fejtette ki a jogalkotó. Az alapelv helyi szintű átültetéséről így az országgyűlésnek kellett a későbbiekben rendelkezni, amely kötelezettségének a köztörvényhatóságokról szóló 1870:XLII. tc.-kel és az az első folyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871:XXXI. tc.-kel tett eleget,¹⁵ amelyek különálló törvénykezési és közigazgatási szervezetet építettek ki az egész ország területén.

II. Az alapelv járási szintű megvalósítása

A szolgabírói tisztség a rendi korban szorosan összekapcsolódott a törvénykezési tevékenységgel. A vármegyei életben a sedrián bírótársként jelentek meg e tisztviselők a 13. században.¹⁶ A szolgabírák a reformkorban egyaránt elláttak közigazgatási és igazságszolgáltatási feladatokat, amely azonban jelentősen leterhelte a tisztség betöltőit.¹⁷ A két hatalmi ág elválasztásának szükségessége az államszervezet alsó szintjein így már a 19. század közepén felmerült a szolgabírák kapcsán Zsoldos Ignác művében, mert véleménye szerint olyan mértékben szaporodtak meg a szolgabírák közigazgatási teendői, hogy azo-

¹³ KONCZ IBOLYA KATALIN: *Exekutive und Judikative Gewaltenteilung aufgrund des Act. IV. des jahres 1869 – Erfolg oder Misserfolg?*. In: Homoki-Nagy Mária – Varga Norbert: *Codification achievements and failures in the 19th–20th Century*. University of Szeged Department of Hungarian Legal History. Szeged, 2018. 78. p.; SARLÓS BÉLA: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1976. 23. p.; DEGRÉ ALAJOS: *A polgári korszak (1561–1944)*. In: Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete. Zalaegerszeg, 1996. 215. p.

¹⁴ CSIZMADIA ANDOR: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1976. 105. p.

¹⁵ VARGA NORBERT: *A köztörvényhatósági törvény (1870:XLII. tc.) létrejötte*. Debreceni Jogi Műhely. 2007/4.

¹⁶ BÉLI GÁBOR: *A nemesek négy bírója: a szolgabírók működésének első korszaka, 1268–1351*. Dialóg Campus – PTE ÁJK, Budapest–Pécs, 2008. 47.; 80. p.; STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media – Debrecen U. P. Debrecen, 1998. 37. p.; HOLUB JÓZSEF: *Zala megye története a középkorban*. I. k., Zala megye közönsége. [Pécs], 1929. 167.; 193. p.; BÉLI GÁBOR: *Organe der Machtausübung*. In: Máthé Gábor (szerk.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*. Dialóg Campus. Budapest, 2017. 121. p.; ZSOLDOS ATTILA: *A szolgabírói tisztségnév kialakulásának kérdéséhez*. Levéltári szemle. 1988/4. 12–17. pp.

¹⁷ BATÓ SZILVIA: *„A járásbeli tisztség által megítélt bűnügyek”. A szolgabírói szék büntető jellegű bíráskodása a Békési járásban (1843–1847)*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Mezővárosaink jogélete a 18–19. században*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2010. 23. p.; BÉLI GÁBOR: *Zala vármegye Deák Ferenc által megfogalmazott észrevételei a jogügyi munkálatról*. In: Molnár András (szerk.): *„Javitva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai*. Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2000. 286–287. pp.; MARJANUCZ LÁSZLÓ: *A járás a magyar történelemben*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. SZTE-ÁJTK. Szeged, 2013. 445–446. pp.

kat már egy személy nem tudja megfelelően ellátni. Úgy vélte, hogy érdemes lenne a közigazgatási és az igazságszolgáltatási teendőket nem egy személynél összpontosítani.¹⁸

A kiegyezést követően, 1868-ban a jogbiztonság szempontjából nagy jelentőségű polgári perrendtartást fogadtak el. Ebben a törvényben azonban a polgári államszervezet létrehozó törvények hiányában a rendi kori törvénykezési szervekre kellett építkeznie a jogalkotónak, így a szolgabíró és esküdt társa a megyékben elsőfokú bírói hatóságként funkcionáltak.¹⁹ Emellett kézbesítették a bírói határozatokat, részt vettek a végrehajtásban, okiratokat hitelesíthettek, öröklés esetén felvették a leltárt vagy vásári bíráskodás esetén is eljárak. A rengeteg hozzájuk utalt hatáskör ellenére született meg az 1869. évi IV. tc., amely kimondta az igazságszolgáltatás és a közigazgatás teljes körű elválasztását. Ennek megfelelően a szolgabírák elvesztették törvénykezési hatásköreiket.

A két hatalmi ág elválasztása kapcsán egyetértés mutatkozott, azonban éppen a járási szint kapcsán kérdőjelezték meg ennek célszerűségét. Az ellenzéki országgyűlési képviselők ugyanis felvetették, hogy érdemes lenne csekélyebb jelentőségű ügyekben, így a rendőri vagy a mezei kihágási ügyekben, megőrizni a közigazgatási tisztviselők ítélkezési hatáskörét.²⁰ E kérdés megoldására a békebírói rendszer magyarországi bevezetését tartották célravezetőnek. Az ellenzéki álláspontnak az 1869:IV. tc.-ben való szabályozását nem támogatta Horvát Boldizsár igazságügyminiszter. Azt azonban nem vetette el, hogy a békebíróságok felállításakor az elképzelés megvalósulhasson.²¹ Érdemes megjegyezni, hogy ebben a kérdésben nem volt teljes az egyetértés az ellenzéki táborban sem, ugyanis a kormánypárttal kritikus Magyar Ujság ebben a kérdésben nem értett egyet a szintén az ellentáborhoz tartozó országgyűlési képviselőkkel.²² Abban nem mutatkozott eltérés, hogy az igazságszolgáltatási szervezetet vármegyei alapjait fenntartani kívánták, viszont a napilap szerkesztősege ragaszkodott az államszervezet minden szintjén a két hatalmi ág elválasztásához.²³

Az országgyűlés mellett a vármegyei közéletben is felmerült, hogy járási szinten ne kerüljön elválasztásra a közigazgatás és igazságszolgáltatás egymástól. Heves és Külső-Szolnok vármegye a Képviselőháznak küldött, 1871. szeptember 18-án kelt feliratában kezdeményezte, hogy a mezei rendőrségi ügyekben a szolgabírák legalább békebírákként eljárhassanak.²⁴ Csongrád vármegye ehhez nagyon hasonló kérésnek adott hangot a belügyminisztérium irányába az 1870:XLII. tc. végrehajtása alkalmával. Elsősorban azt kívánták, hogy a szolgabírák továbbra is eljárhassanak a mezei rendőrségi ügyekben. Ennek teljesíthetlensége esetén viszont nem a békebírói rendszer létrehozatalát kívánták, hanem azt tartották szükségesnek, hogy újonnan létrehozott magyar királyi járásbí-

¹⁸ ZSOLDOS IGNÁC: *A' szolgabírói hivatal. Törvénykezési rész.* 4. kiadás, Müller Gyula. Pest, 1866. 22. p.

¹⁹ HERCZEGH MIHÁLY: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás 1868: 54 t. cz. folytonos tekintettel a vonatkozó felsőbb rendeletekre, a Magyar. Kir. Curia Semmitőszékének elvi jelentőségű határozataira, nem különben a Magyar- és Erdélyországi korábbi törvények és törvényszéki gyakorlatra.* Heckenast. Pest, 1871. 62. p.

²⁰ GREGUSS ÁGOST (szerk.): *Az 1869-dik évi april 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója.* (a továbbiakban: KN) II. k. Légrády testvérek. Pest, 1869. 374–377. pp.

²¹ KN 1869. II. k. 376. p.

²² GERGELY ANDRÁS – VELIKY JÁNOS: *A 48-as áramlatok sajtója.* In: Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története.* II/2. k. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1985. 112–114. pp.

²³ *A Magyar Ujság röpirata 1868, VI-20. p.*

²⁴ MNL BM K150 118. 491/LIX. 71.

róságok számára lehetőség nyílt ezen ügyekben a soron kívüli, azonnali eljárásra.²⁵ Bereg vármegye pedig feliratot intézett az igazságügyminisztériumhoz a célból, hogy terjesszenek elő olyan törvényjavaslatot, amelynek értelmében a szolgabírák továbbra is eljárhatnak a mezei rendőrségi ügyekben.²⁶

A Heves és Külső-Szolnok vármegye, valamint az országgyűlési képviselők által is lehetséges megoldásként felvetett békebírói tisztség bevezetése népszerű kezdeményezés volt a korszakban Magyarországon.²⁷ Az angol példából kiindulva egy vármegyéhez kötődő bírói közeget kívántak meghonosítani, aki jogosult a csekélyebb jelentőségű ügyekben, a helyszínen, kevésbé formalizált módon eljárni, így elsősorban a szolgabírák korábbi ítélkezési hatáskörét vették volna át.²⁸ Az új jogintézmény azonban erőteljesen megosztotta a magyar politikai elitet így az ezzel kapcsolatos javaslatok megvalósulására csak az 1877:XXII. tc.-ben kerülhetett sor.²⁹

A járásbírák és a szolgabírák hatásköreinek elkülönítése sem volt „zökkenőmentes”. A miavai járásbíró emelt panaszt a szolgabíró ellen, mivel a közigazgatási tisztviselő a csendőrség számára parancsba adta, hogy csak a hozzájárulásával engedelmességen a járásbírónak.³⁰ Bereg vármegye az ehhez hasonló problémás ügyek megelőzése érdekében hatásköri szabályzatába foglalta, hogy ugyan a közbiztonsági személyzetet továbbra is csupán a szolgabírák utasíthatják, azonban a járásbírók rendkívüli esetekben szintén rendelkezhetnek közvetlenül a megyei rendőrséggel, amelyről azonnal értesíteni szükséges az érintett szolgabírót is. A törvényhatóság ilyen rendkívüli esethez az azóta határozta meg, amikor egy bűncselekményt közvetlenül a járásbírósnál jelentenek be. Ezt a megoldást Bereg vármegye azzal indokolta, hogy a saját érdekük a megyei vagyon- és közbiztonság fenntartása.³¹

A hatalmi ágak elválasztásának gyakorlati megvalósításakor problémát jelentett, hogy nehezen meghatározható a törvénykezési és a közigazgatási ügyek közötti határvonal.³² Az ebből eredő jogviták rendezésére az országgyűlés a minisztertanácsnak biztosított hatáskört a Deák Ferenc által felállítani javasolt állambíróság helyett.³³ A

²⁵ „[A]zon tekintetől vezéreltetvén, hogy a mező rendőri törvények minél gyorsabb alkalmazása által, egy felől a vagyonbiztonság szilárdításuk, más felől a nép az idegen tulajdon tiszteletére szoktatván, erkölcsi tekintetben nemesíttessék: tiszteletteljesen megkérjük a' Nagyméltoságu Ministeriumot, méltóztatásuk oly intézkedést léptetni életbe, hogy a mező rendőri ügyekben a közigazgatás szolgabírók járjanak el; vagy ha ezt elvi tekintetek tiltanak a járásbírók utasításának a mező rendőri panaszoknak esetéről esetre soron kívül és azonnal elintézésére.”-MNL BM K150 117. 21068/1871.

²⁶ MNL BM K150 118. 22592/1871.

²⁷ A Magyar Ujság röpirata 1868. VI-22. p.; Indokok az első folyamodási bíróságok szervezéséről szóló törvényjavaslathoz. Az 1869-dik évi április hó 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai (a továbbiakban: KI). III. k. Deutsch-féle Könyvnyomda. Pest, 1871. 276. p.; Törvényjavaslat a békebírákról. KI 1869. III. k. 310. p.

²⁸ Indokok a békebírákról szóló törvényjavaslathoz. KI 1869. III. k. 327–328. pp.

²⁹ STIPTA ISTVÁN: *A 19. századi angol közigazgatási jogvédelem és a magyar közigazgatási bíráskodás*. In: Homoki-Nagy Mária – Balogh Elemér (szerk.): Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE JGYPK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2010. 800. p.

³⁰ MNL BM K150 153. 25192/1872.

³¹ MNL BM K150 118. 22592/1871.

³² CSEMEGI KÁROLY: *Bírói szervezet III.* Jogtudományi Szemle. 1869/7. 288–291. pp.

³³ Nehrebeczky Sándor felszólalása-KN 1869. X. k. 140. p.; SZABÓ ISTVÁN: *A bírói normakontroll bevezetése az 1869. IV. törvényekben*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2011. 175. p.; STIPTA ISTVÁN:

vázolt problémára például szolgál az alábbi Hunyad vármegyei eset, amelyben a járás szolgabírája a keresztúri (Csernakeresztúr) községi bíróság előtt folyó adóssági perbe avatkozott be azáltal, hogy a községi bíróság elmarasztaló ítéletének végrehajtását felfüggesztette. A közigazgatási tisztviselő ezt azzal indokolta, hogy a községi bíróság megalakulása nem volt szabályszerű. A pernyertes Holiczer Dániel emiatt a szolgabíróval szemben panaszt emelt a belügyminisztériumnál, ugyanis véleménye szerint erre nem volt annak jogosultsága.³⁴

A belügyminisztérium az igazságügyminisztérium javaslatának megfelelően a közigazgatási tisztviselő határozatát megsemmisítette, mivel a szolgabíró közigazgatási közegként nem volt jogosult a bírósági szervezethez tartozó hatáskörben intézkedni.³⁵ A minisztérium tehát az 1869: IV. tc. rendelkezéseinek megfelelően intézkedett a közigazgatási és az igazságszolgáltatási szervek hatásköri összeütközésében. Ebben az esetben megfigyelhető, hogy a szolgabíró a községek irányában korábban fennálló felügyeleti jogkörét gyakorolta, amelyet azonban a községi bíróságok tekintetében megszüntetett az 1869:IV. tc. Érdemes azonban megjegyezni, hogy ekkor még nem állt fel a rendes bírósági szervezet, amely tovább nehezítette a hatáskörök átláthatóságát.

III. A közigazgatási járások és a járásbíróságok illetékességi területe

Az 1869:IV. tc. egyértelműen azt az irányvonalat szabta a későbbi jogalkotásnak, hogy a vármegyéktől független, a központi kormányzat által meghatározott bírósági szervezetet fognak kiépíteni. A hatalmi ágak elválasztását kimondó törvény ugyanis a vármegyei testületektől elvonta az igazságszolgáltatási hatásköröket. Az 1870:XLII. tc. rendelkezései az alsó középszintű közigazgatási egységek meghatározására a vármegyéknek biztosítottak jogosultságot. A jogalkotó a törvényhatóságok számára a járások kialakításához azzal igyekezett támpontot nyújtani, hogy az országos választókerületek figyelembevételével kell megszabniuk ezek területét. A köztörvényhatósági törvény elfogadásakor az új törvénykezési beosztás meghatározása még nem történt meg, így a járásbíróságok alapul vétele még nem merülhetett fel. A törvényjavaslatot kidolgozó belügyminisztérium így csupán ezt a területi felosztást emelhetette be a szabályozásba. Az országos választókerületi beosztást az 1848:V. tc. értelmében a vármegyék közgyűlései szabták meg.³⁶ A minisztériumnak az lehetett a szándéka a törvény megszövegezésekor, hogy az

Deák Ferenc állambíróági koncepciója. In: Szabó István (szerk.): „...a hazának szent ügye...”. Emlékkülés Deák Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából. Szent István Társulat, Budapest, 2005. 85–86. pp.

³⁴ MNL BM K150 152. 1872.II.2. 16793/1871.

³⁵ „Azonban eltekintve ettől, sem az állítólag közbejött kiegyenlítés, sem a községi bíróság alakítása körül netalán elkövetett szabálytalanság nem jogosították fel a szolgabíró mint közigazgatási tisztviselőt ez ügybe való beavatkozásra és a községi bíróság eljárásának meg szüntetésére, mert az 1869:IV. t. cz. 1§a szerint a közigazgatási hatóság a bírói hatóság, tehát a községi bíróság hatáskörébe se avatkozhatik, s mert a községi bíróság ne talán sérelmes eljárása ellen a kellő orvoslatról a bírósági szervezett (sic!) keretén belül maga a törvény gondoskodott s a sértett fél részére nem csak a törvény rendes útját, hanem a semmisségi panaszt is fennhagyta.” – MNL BM K150 152. 1872.II.2. 6157/1872.

³⁶ PÉTERVÁRI MÁTÉ: *A járások polgári kialakítását befolyásoló tényezők az 1870: XLII. tc. végrehajtása során.* In: P. Szabó Béla – Zaccaria Márton Leó – Árva Zsuzsanna (szerk.): *Profectus in litteris IX.* Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Debrecen, 2018. 236–238. pp.

országos választókerületek az állami feladatok ellátására hivatott területi egységeket határozzák meg, ahogyan ezt Szentkirályi Móric javasolta.³⁷ A Deák-párt jelentős alakja úgy vélte, hogy zavart szülne, ha a lakosság a közigazgatási ügyek intézését, valamint a megyei és országos választójog gyakorlását eltérő helyeken lenne kénytelen végezni.

A járásbíróági szervezet felállításáról rendelkező törvény elfogadása egybeesett a közigazgatási tervezetek elkészítésének időszakával.³⁸ A törvénykezési beosztás meghatározásakor nehézséget jelentett, hogy az igazságügyminisztérium nem rendelkezett a korábbi megyei alapokon nyugvó bíróságok illetékességi területeinek összefoglalóival, így ezek felterjesztését kérte a belügyminisztérium a törvényhatóságoktól 1869 decemberében.³⁹ A vármegyék többsége ennek eleget is tett. A felhívás azonban a járási beosztások megküldését rendelte el, mivel a magyarországi vármegyékben ezek képezték az első folyamodású ítélkezési szervezet alapját. A központi kormányzat azonban figyelmen kívül hagyta, hogy az erdélyi törvénykezési szervezet a magyartól eltérő képet mutat, így az erdélyi vármegyék által megküldött összefoglalók a járási székhelyekről és elnevezésekről csupán az ottani közigazgatási közegek felépítését tükrözték. Emiatt január 15-én ismételten elrendelte a belügyminisztérium, hogy az erdélyi törvényhatóságok küldjék meg az első folyamodású bírósági beosztásokról az adatokat.⁴⁰

Az 1870. január 20-án kelt törvényjavaslat úgy rendelkezett, hogy a királyi járásbíró-ságok számát, székhelyét és törvényszéki kerületekbe való beosztását az országgyűlés határozza meg, viszont a járások területét az igazságügyminiszter szabja meg a törvényhatóságok meghallgatását követően.⁴¹ A járásbíróságok székhelyeit és törvényszéki beosztásukat egy a törvényjavaslathoz csatolt jegyzékben ismertették.⁴² A törvényjavaslat indoklása kiemelte, hogy a bírósági illetékességi területek kialakításakor a terület és a népesség nagysága tekintetében egyformaságra törekedett, azonban ezt nehezítették az erdélyi és az alföldi közlekedési nehézségek, így ezeken a területeken kisebb lakosság számra törekedtek.⁴³ Minden bizonnyal e munka megkezdéséhez kérte be a minisztérium az egyes vármegyék szolgabírói járásainak működéséről az adatokat a törvényhatóságoktól.

A törvényjavaslatot felülvizsgáló központi bizottság azonban ezt a koncepciót elvetette, és a jegyzéket szükségtelennek tartotta 1870 májusában közreadott jelentésében, mivel véleményük szerint e kérdéseket külön törvényben kell rendezni.⁴⁴ A Deák-párti Papp Zsigmond 1870. október 24-ei felszólalásában emlékeztette az országgyűlést,⁴⁵ hogy az 1869:IV. tc. elfogadásával hiába történt meg a közigazgatás és az igazságszolgáltatás elválasztása, mivel az ezt gyakorlatba átültető új közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet nem jött létre. Kiemelte, hogy a törvényszékek székhelyeinek megál-

³⁷ SZENTKIRÁLYI 1867, 22. p.

³⁸ MÁTHÉ GÁBOR: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867–1875*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 153–155. pp.

³⁹ MNL BM K150 110. cs. 1871. II. k. 1. t. 25394/1869.

⁴⁰ MNL BM K150 110. cs. 1871. II. k. 1. t. 734/1870.

⁴¹ KI 1869. III. k. 269. p.

⁴² KI 1869. III. k. 283. p.

⁴³ KI 1869. III. k. 275. p.

⁴⁴ KI 1869. V. k. 158. p.

⁴⁵ ANTAL TAMÁS: *Az országgyűlési képviselők választókerületenként (1869–1875)*. In: Ruszoly József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1869–1874*. 2/3. k. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2013. 645. p.

lapítása sikertelen maradt, amely akadályozza az alapelv megvalósítását. Emiatt indítványozta egy 27 tagú bizottság felállítását, amely meghatározza az első bíróságok számát és székhelyeit az igazságügyminiszter hozzájárulásával. Azt javasolta, hogy a helyi viszonyok és a nemzetiségi kívánalmakat is vegyék figyelembe a statisztikai adatok és a megyei épületek mellett. Ennek fontosságát amiatt hangsúlyozta Naszód vidék Radna kerületének képviselője, mivel Erdélyben különösen jelentős kérdés volt, hogy a három nemzetiség számarányához igazodjon a törvénykezési beosztás is.⁴⁶ A képviselő által kiemelt megyei épületek valóban szerepet játszottak a törvénykezési beosztás meghatározásakor. A szűkös költségvetési keretek miatt ugyanis nem kívánt a kormányzat új különálló bírósági épületeket kialakítani, így a törvényhatóságok számára előírta, hogy a korábban törvénykezési célokra használt helyiségeket engedjék át az újonnan alakult törvénykezési szerveknek.⁴⁷

Papp Zsigmond előterjesztésére válaszul az igazságügyminiszter is egy 20 tagú bizottság kiküldését kérte ugyanezen céllal, viszont a bizottság számára nem kívánt iránymutatást adni.⁴⁸ Némi, a bizottság létszámán polemizáló vitát követően kompromisszumos megoldásként a Képviselőház 25 fős bizottságot küldött ki a kérdés megtárgyalására.⁴⁹ A 25-ös bizottság jelentése 1871. május 1-jén került nyilvánosságra, amely tartalmazta a bizottság által meghatározott törvényszéki és járásbírói székhelyeket. A felvázolt javaslat eredményeképpen az országgyűlés határozta volna meg a székhelyeket, az igazságügyi minisztérium pedig az egyes székhelyekhez tartozó illetékességi területeket a törvényhatóságok és községek meghallgatásával szabta volna meg.⁵⁰

A központi bizottság május 10-ei jelentése ezzel szemben elvetette a székhelyek országgyűlési meghatározását, és ezt a feladatot a kormányhoz utalta.⁵¹ Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbírói életbeléptetéséről szóló 1871:XXXII. törvény így végül a járásbírói illetékességi területének és székhelyének megállapítását az igazságügyi minisztériumra bízta.⁵² A kormány az 1871. július 10-én kelt rendeletével határozta meg a járásbírói és a törvényszékek székhelyeit.⁵³

Annak ellenére, hogy, ahogy az a bemutatott törvényhozási munkából is látható, a közigazgatási szervezési munkálatok megkezdésekor még hiányzott a törvénykezési beosztás, a vármegyék tekintélyes része a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szoros kapcsolata miatt a járásbírói beosztáshoz kívánta igazítani a kialakítandó járásokat. Bihar vármegye különösen ragaszkodott ahhoz, hogy a közigazgatási beosztását a járásbírói székhelyeihez kívánta igazíthassa. Emiatt már 1871. június 19-én a tervezetek

⁴⁶ KI 1869. VII. k. 11. p.

⁴⁷ MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN: *Új bíróságok, új épületek? Az 1871. évi XXXI. tc. végrehajtása a bíróságok elhelyezése tükrében, Bihar vármegye példáján keresztül*. In: Kis Norbert – Peres Zsuzsanna: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 270–271. pp.

⁴⁸ KN 1869. XI. k. 47–48. pp.

⁴⁹ KN 1869. XI. k. 59. p.

⁵⁰ KI 1869. IX. k. 229–242. pp.

⁵¹ KI 1869. IX. k. 336–340. pp.

⁵² BALOGH JUDIT: *Mozaikok a Berettyóújfalui Királyi Járásbírói történetéből (1872–1949)*. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debreceni Törvényszék. Debrecen, 2017. 46–48. pp.

⁵³ 39. A királyi ministerium rendelete *Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbírói székhelyeinek megállapítása tárgyában*. Magyarországi rendeletek tára. V. évf. 1871.

elkészítésére hivatott küldöttség kiküldését követően jelezte a belügyminisztériumnak, hogy a járásbíróságok területi beosztásáról szóló megállapodás közlését kéri. Bihar vármegye közönsége azzal indokolta kérését, hogy ugyan nem kötelező a közigazgatási beosztás kialakításánál a törvénykezési beosztás figyelembe vétele, de a lakosság érdeke az, hogy a kettő illetékességi területe egybeessen. A belügyminisztérium erre azt válaszolta, hogy „ez érdemben jelenleg tárgyalások vannak folyamatban”, de ezek végeztével értesíteni fogja a törvényhatóságot.⁵⁴ Egy hónap elteltével július 19-én Bihar vármegye figyelmeztette a belügyminisztériumot, hogy a küldöttség munkáját késlelteti a járásbírószági beosztás hiánya, mivel a járások meghatározásához nélkülözhetetlenek ezek az adatok. A belügyminisztérium ennek kapcsán leiratában kifejtette, hogy az igazságügyi minisztérium felhívta a vármegyéket javaslataik előterjesztésére, így a belügyminisztérium az ügyet elintéztnek tekinti.⁵⁵ Az igazságügyi minisztérium valóban lehetőséget biztosított Bihar vármegye számára már az 1871. év elején a törvénykezési szervezettel kapcsolatos javaslataik előterjesztésére.⁵⁶ A belügyminisztérium indoklása ennek ellenére „sántított”, mivel ez csupán javaslat volt, a végső szót az igazságügyminiszter mondta ki a kérdésében.

Nem csupán Bihar vármegye kívánta azonban a törvénykezési beosztást figyelembe venni a járási szervezet kialakításakor, a vizsgált törvényhatóságok közül nyolc esetben is felmerült a járásbírószági beosztáshoz való igazodás igénye, azonban csupán öt járási beosztás egyezett meg a legalsóbb szintű törvénykezési szervezettel. Pozsony, Békés, Veszprém, Bereg, valamint Gömör és Kis-Hont törvényesen egyesült (t. e.) vármegye a járásbírószági beosztással megegyező alsó középszintű közigazgatási szervezetet hozott létre.⁵⁷ Bereg vármegye azonban nem a járásbírószági beosztással tökéletesen egyező járásokat szervezett, hanem a nehéz közlekedési viszonyokkal, a természeti adottságokkal és a szolgabírák munkaterhének nagyságával indokolva két járásbírószági kerületet is kettéosztott.⁵⁸

Az alsó középszintű közigazgatási szervezet járásbírószágokhoz igazítását Pozsony vármegye azzal magyarázta, hogy ezzel sok költségtől és idővesztéstől óvják meg a lakosságot,⁵⁹ valamint Bereg vármegyével megegyezően arra hivatkoztak, hogy a törvénykezés és közigazgatás újonnan való elválasztása miatt az alsóbb néprétegek még nem tudják elkülöníteni az igazságszolgáltatási és közigazgatási feladatokat, ezért is

⁵⁴ MNL BM K150 117. 15501/1871.

⁵⁵ MNL BM K150 117. 18839/1871.

⁵⁶ ANTAL TAMÁS: *Város és népképviselő. Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872)*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2011. 185–186. pp.

⁵⁷ MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; „a megye közigazgatási tekintetben a járásbírószági kerületekkel egy formán, ugyanazon beosztással, 5 szbirói járásra osztassék fel.” – 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; 26616/1871.-Pozsony vármegye; 22592/1871.-Bereg vármegye; 22336/1871.-Veszprém vármegye

⁵⁸ „Minthogy azonban a munkácsi és beregszászi járásbírószágok a többiekénél aránytalanul nagyobbak, a munkácsi a Latorcza folyó áradásai által úgy szólva: két felé szakítatik, 's így az ambulansnak mondható szolgabíró egész járásának összefüggő beutazásában olykor olykor gátolva lenne; a beregszászi járás szolgabíróját pedig a megye nagy részének érdekében a Tisza folyó védmunkálatainak figyelembe tartása igen elfoglalja, ennél fogva a munkácsi és beregszászi járást két két szakaszra [...] véleményezzük felosztani.” – MNL BM K150 118. 22592/1871.

⁵⁹ MNL BM K150 117. 26616/1871.

előnyös, ha a két szervezetirendszer beosztása azonos.⁶⁰ Veszprém vármegye szintén a lakossági igények miatt kívánta a törvénykezési és az adminisztrációs körzeteket összhangba hozni, valamint a járásbírói beosztást maradandóbbnak tartották az országos választókerületeknél.⁶¹ Ez a megállapítás meglepő, mivel a bíraskodási szervezetet az igazságügyminisztérium alakította ki, míg az országos választókerületek szervezése a vármegye önkormányzati szervének hatáskörébe tartozott. Veszprém vármegye eme elvi megállapításához akkor is ragaszkodott, amikor az Igazságügyminisztérium átszervezte a korábbi járásbírói beosztást, és az első koncepciótól eltérően Várpalotára nem telepítettek elsőfokú bírói fórumot. Ennek következtében az 1871. augusztus 31-ei megyei állandó bizottsági közgyűlésen a tervezett várpalotai járás községeit a zirczi, devecseri, enyingi és veszprémi járasok között osztották szét.⁶²

Arad vármegye már 1871. július 3-án megküldte a járási beosztást tartalmazó tervezetét a belügyminisztérium számára, amelyben teljes mértékben az országgyűlés 25-ös bizottsága által megállapított járásbírói székhelyekhez igazította a szolgabírói járasokat.⁶³ A bizottság által kimunkált tervezetet azonban az országgyűlés végül elvetette, aminek köszönhetően átalakultak a járásbírói székhelyei és illetékeségi területei. A vármegye főispánja így még a belügyminisztériumi megerősítést megelőzően július 17-én kérte a tervezet visszaküldését.⁶⁴ Arad vármegye ezt követően a törvénykezési beosztás figyelmen kívül hagyásával a vármegye számára meghatározott hét járásbírói mellé először 12, majd a belügyminisztériumi figyelmeztetés következtében 11 közigazgatási járást szervezett.⁶⁵

Trencsén vármegye Aradhoz hasonló dilemmával szembesült, a járásbírói székhelyekhez kívánta igazítani a szolgabírói illetékeségi területét, de az általuk tervezett kilenc járásbírói helyett az igazságügyminiszter csak nyolcat hozott létre a vármegye területén. A szervezési munkálatok során emiatt megmaradtak az általuk tervezett kilenc járásnál az első középszintű közigazgatás létrehozásánál.⁶⁶ Krassó vármegye sem kívánta figyelembe venni a járásbírói székhelyeket, mivel a kormányzat az általuk javasolt hat alsófokú törvénykezési székhelyet elutasította, így meghiúsult a választókerületek, a járásbírói székhelyek és a szolgabírói járasok területének egybeesése.⁶⁷ Szabolcs vármegyének ezzel szemben

⁶⁰ MNL BM K150 117. 26616/1871.-Pozsony vármegye; „Tekintve azt, hogy a lakosság egy része tájékozatlan az iránt, vajjon ügye a szolgabíró vagy a járásbíró elébe tartozik s tekintve azt is, hogy az árvaügyek körében felmerülő jogi esetek a törvénykezés körébe tartoznak, s így tehát kívánatos, hogy az egyik hatóságot megkereső egyén a másik hatóságot lehetőleg közel találja: a megyének szolgabírói felosztásánál a járásbírói felosztások elfogadását ajánljuk.” – 118. 22592/1871.-Bereg vármegye

⁶¹ „Sokkal inkább hittünk a csak nem naponta felmerülő életérdekek követelményeinek megfelelni, midőn elvül megállapítottuk, hogy a közigazgatási szolgabírói járasok a törvénykezési járásbírói száma és területköre szerint alakíttassanak meg.” – MNL BM K150 118. 22336/1871.

⁶² MNL BM K150 118. 736/1871. megyei állandó bizottsági közgyűlése.

⁶³ MNL BM K150 117. 17731/1871.

⁶⁴ „felette óhajtanánk vélem, ha Nagyméltóságod [a belügyminiszter – a szerző] (...) a' szolgabírói kerületeket megállapító munkálatainkat is az időközben megváltoztatott járásbírói székhelyekhez leendő alkalmazhatása tekintetéből kiigazítás végett leküldeni méltóztatnék.” – MNL BM K150 117. 18194/1871.

⁶⁵ MNL BM K150 117. 17731Sz/1871.; 32702/1871.

⁶⁶ MNL BM K150 117. 28525/1871

⁶⁷ MNL BM K150 117. 22226/1871.

azzal a problémával kellett szembesülnie, hogy községeinek jelentős részét a határain kívül eső járásbíróshoz sorolták be, így erre a koncepcióra nem támaszkodhattak.⁶⁸

A járások területét tehát a törvényhatóságok voltak jogosultak meghatározni, míg a járásbíróshoz a központilag megszabott törvénykezési szervezet részévé váltak. A járásbíróshoz illetékességének meghatározásakor így a minisztériumi tanácsosoknak nem kellett figyelemmel lennie a szabálytalan törvényhatósági határookra, míg a vármegyék természetesen kötve voltak ehhez. Emiatt nem váratlan az, hogy a két szervezetrendszer „összefésülésére” tett kísérletek sikertelenek maradtak. E problémák megoldására törekedett 1873-ban a Szapáry-féle törvényjavaslat,⁶⁹ amely azonban nem is került országgyűlési tárgyalásra, így az alsófokú törvénykezési és az alsó középszintű közigazgatási szervek kapcsolata ebből a szempontból is rendezetlen maradt.

IV. A törvénykezési feladatokat ellátó vármegyei segédszemélyzet „sorsa”

Az igazságszolgáltatás és közigazgatás elválasztása emellett nem várt problémákat is tartogatott, mivel Zala vármegye azzal a problémával szembesült a közigazgatás 1871. évi átszervezése során, hogy a vármegye a korábbi igazságszolgáltatási feladatokat ellátó segédszemélyzetét nem tudja tovább alkalmazni. Ennek megoldása érdekében a belügyminisztériumhoz fordult.⁷⁰ A központi kormányszerv azonban e kérésnek nem tett eleget a következő indoklással: „mivel a törvényhatósági szegődöttek a fenálló szabályrendeletek értelmében, úgy az állam kincstár valamint a házi pénztár irányában, nyugdíjra, végkielégítésre vagy bár mi néven nevezendő egyéb ellátásra igényt nem tarthatnak.”⁷¹ A belügyminisztérium viszont értesítette az igazságügyminisztériumot a problémáról.

A koruk miatt a törvénykezésben már nem alkalmazható megyei szolgálók támogatásának kieszközölésére újabb kísérletet tett a törvényhatóság válaszüzenetében. A belügyminisztérium azonban e kérést ismételtelen elutasította, mivel „ily célra pénzalap rendelkezésre nem áll.” Emellett pedig tájékoztatták a vármegyét, hogy a többi alkalmazott törvényszékek és járásbíróshoz melletti alkalmazása érdekében a már kinevezett törvényszéki elnökökhöz forduljanak.⁷²

⁶⁸ MNL BM K150 118. 28391/1871.

⁶⁹ HENCZ AURÉL: *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1973. 125–126. pp.

⁷⁰ „Mély tisztelettel fordulunk azért a nagyméltóságu m. k. belügyminisztériumhoz azon kérésünkkel, méltóztassék az itt előadottak alapján a magas igazságügy minisztérium figyelmét a körülményre irányozva pártoló közbenjárásával kieszközölni azt, hogy az érintett 's jövőre a szervezéssel a megyénél feleslegessé válandó foglárók és tiszti katonák a törvénykezés körüli szolgálattételnél alkalmazást nyerjenek és egyszersmind intézkedni kegyeskedjék, a magas belügyminisztérium az iránt, hogy azok közül a megye szolgálatában elagottak 's további képtelenné váltak kiérdemelt ellátásuk végett kielégítésben vagy nyugdíjban részesíttessenek.” – MNL BM K150 117. 21798/1871.

⁷¹ MNL BM K150 117. 21798/1871.

⁷² MNL BM K150 117. 31267/1871.

V. Összegzés

A fent ismertetett példákból látható, hogy a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szorosan összefonódott az októberi diploma kiadása utáni időszakban is. Emiatt nyilvánvaló volt, hogy az 1869:IV. tc. hatalmi ágak elválasztására vonatkozó rendelkezéseit nem lehet végrehajtani az új igazságszolgáltatási szervezet felállításáig, így 1872. január 1-jén egyszerre kezdte meg működését az új közigazgatási és törvénykezési szervezet, ezt követően érvényesülhetett a két hatalmi ág elválasztása. A legtöbb esetben a szükséges átmenet zökkenőmentesen ment végbe. Pozsony, Csongrád, Torna, Torontál, Veszprém, Arad, Ung és Bihar vármegye egyes szolgabírái azonban elmulasztották az elintézetlen iratok átadását a járásbíróságoknak.⁷³ Ilyenkor az illetékes törvényszéki elnökök kérésük meg az igazságügyminisztériumot, amely a belügyminisztériumot hívta fel arra, hogy utasítsa a vármegyék közönségét az elmaradt intézkedések pótlására. Ez alól kivételt képezett az egyik Torna vármegyei ügy, amikor Burger Sámuel kérelmezte a minisztériumnál az ügyiratok átküldését a tornai kir. járásbíróshoz az alsójárási „közigazgatási szolgabírótól”.⁷⁴ Az ügyfél ezáltal sommás visszahelyezési perének gyorsabb elbírálását kívánta elérni.⁷⁵ Ennek köszönhetően végül mindegyik törvényhatóság pótolta az ügyiratok szabályszerű eljuttatását az új törvénykezési szervek számára. Végül az általam vizsgált levéltári források alapján utolsóként 1872. november 6-án többszöri figyelmeztetést követően az Ung vármegyei mináji szolgabírószágot vezető Kovács Károly főszolgabíró is átadta az iratokat a nagykaproi járásbírósnak, így lezárulhatott a két hatalmi ág elválasztása járási szinten.⁷⁶

MÁTÉ PÉTERVÁRI

DIE TRENNUNG VON VERWALTUNG UND RECHTSPRECHUNG AUF DER BEZIRKLICHEN STUFE

(Zusammenfassung)

Die Aprilgesetze regulierte die Organisierung der Gerichtsbarkeit in Ungarn nicht detailliert. Der ungarische Reichstag schaffte nur den Wirkungskreis der Patrimonialgerichte ab. Der Gesetzgeber wollte die neue Rechtsprechung wahrscheinlich nach der Konsolidierung der Revolution organisieren, aber es gab keine Möglichkeit wegen der Niederschlagung des Freiheitskampfes, dieses Vorhaben zu verwirklichen.

⁷³ MNL BM K150 152. 8608/1872.; 29173/1872.-Csongrád vármegye; 8832/1872.; 18162/1872.-Pozsony vármegye; 9048/1872.; 22648/1872.-Veszprém vármegye; 21995/1872.-Torna vármegye; 153. 15818/1872.-Arad vármegye; 24258/1872.-Bihar vármegye; 23836/1872.-Torontál vármegye; 9141/1872.; 24138/1872.; 39577/1872.; 42369/1872.-Ung vármegye.

⁷⁴ Az iratokban külön kiemelték, hogy közigazgatási szolgabíróról van szó, mivel minden bizonnyal ezáltal akarták hangsúlyozni, hogy ezen ügyekben nem rendelkezik hatáskörrel. Ez amiatt is érdekes megoldás, mivel más közigazgatási iratokban nem lehet e kifejezéssel találkozni, mivel a szolgabíró megnevezést használja az 1870:XLII. tc.

⁷⁵ MNL BM K150 152. 7578/1872.; 9629/1872.

⁷⁶ MNL BM K150 42369/1872.

Ungarn konnte wieder nach dem Österreichisch-Ungarischen Ausgleich von 1867 neue, rechtsstaatliche Staatseinrichtung ausbilden. Der Reichstag verabschiedete Gesetzartikel IV von 1869 über die Übung der richterlichen Gewalt, der die Trennung von Rechtsprechung und Verwaltung aussprach. Aber einige Vertreter bestreiteten die absolute Gewaltenteilung, weil sie die richterliche und Verwaltungswirkungskreise auf der bezirklichen Stufe in einer Hand bewahren wollten. Ein Teil der Rechtsgelehrten war mit ihr einverstanden. Ihre Konzeption war das Zustandekommen des Amtes von Friedensrichter aufgrund dem englischen Muster. Der Reichstag entschied sich für die absolute Gewaltenteilung.

Das wichtigste Problem war in der Umbildung der Gerichtsbarkeit, welche Gemeinden ein Recht auf einen Gerichtshof oder ein Bezirksgericht hatten. Die Gemeinden beharrten auf dieses Recht, deshalb wollten sie die Hauptstelle des Stuhlrichteramts (eine Verwaltungsstufe unter der Komitate) mit den Sitze des Bezirksgerichts verbunden. Dieser Vorsatz erschwerte die Verwirklichung des Gesetzartikels IV von 1869, aber die neue, rechtsstaatliche Verwaltungsorganisation und Gerichtsbarkeit konnten den Dienst von 1. Januar 1872 antreten.